

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра педагогіки та управління навчальним закладом

Кваліфікаційна робота
магістра

з теми: **«УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ САМООСВІТИ ПЕДАГОГІЧНИХ
ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ»**

Виконала: здобувач вищої освіти
заочної форми навчання
ОП Управління навчальним закладом
спеціальності 073 Менеджмент
Людмила БУЛДАКОВА

Науковий керівник:
Вікторія ФЕДОРЧУК,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки та управління
навчальним закладом

Рецензент:
Тетяна ДУТКЕВИЧ,
кандидат педагогічних наук,
професор кафедри психології освіти

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. САМООСВІТНЯ КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	10
1.1. Розвиток самоосвітньої компетентності педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти	10
1.2. Стан формування та розвитку самоосвітньої компетентності педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти у системі підвищення кваліфікації	22
РОЗДІЛ II. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ОЦІНКА РОЗВИТКУ САМООСВІТИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	32
2.1. Організаційні умови розвитку самоосвітньої компетентності педагогічних працівників	32
2.2. Зміст і структура моделі розвитку самоосвітньої компетентності педагогічних працівників	45
2.3. Психолого-педагогічні та організаційні умови розвитку самоосвітньої компетентності педагогічних працівників	56
ВИСНОВКИ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	70

ВСТУП

Актуальність дослідження. В умовах реформування української школи у XXI столітті зазнають змін та трансформацій ключові позиції системи шкільної освіти: зміст, методика викладання, освітнє середовище. Усі новації неможливо реалізувати без відповідної компетентності педагога, який працюватиме за новими підходами і стримує свободу дій, що потребує «ґрунтовної підготовки вчителів за новими методиками і технологіями навчання» [54, с.41].

В цьому контексті особливе місце посідає розвиток самоосвітньої компетентності вчителів загальноосвітніх навчальних закладів.

Слід відмітити, що науково-технічний і соціальний прогрес швидко змінює характер знань, умови праці людини і засоби її діяльності. Відтак, як відмічає вчений В. Бондар, постає проблема перегляду цілей, змісту і технологій професійної підготовки фахівця до успішного життя й діяльності в нових, надзвичайно мінливих умовах інформаційного суспільства. Важлива роль у вирішенні цього питання відведена вчителю, роль і місце якого у навчально-виховному процесі змінюються в залежності від вимог часу. У зв'язку з цим виникає необхідність приведення професійної діяльності вчителя у відповідність до змін, які впливають з умов реформування вітчизняної освітньої системи.

Виходячи із вищесказаного, ми можемо зробити висновок про те, що наріла необхідність обґрунтування інноваційних підходів у підвищенні кваліфікації вчителів загальноосвітніх навчальних закладів, створення ефективної системи з урахуванням пріоритетності самоосвіти.

Ми повністю погоджуємося з вченими (О. Савченко, І. Наумченко, М. Заборщикова, Л. Ващенко, Т. Сущенко і іншими), які стверджують, що вирішення вище згадуваних проблем активізують дослідження науковців з цього напрямку на виконання завдань, поставлених Державною національною програмою «Освіта», в якій одним із головних принципів її реалізації проголошується неперервність освіти протягом усього життя людини

(професійного та загальнокультурного) і самоосвітня діяльність є невід'ємною її складовою. Важливість самоосвіти підтверджується включенням її до структури освіти у Законі України «Про освіту».

Слід відмітити, що дослідження процесу самоосвіти викладацького (учительського) складу здійснюється в наступних напрямках: історичному і соціальному. На це направлений науковий доробок вчених Л. Айзенберг, А. Громцева, Г. Зокирева та інших. Особливості й функції самоосвіти, її місце в професійній діяльності знайшли відбиток в наукових працях Т. Воронова, С. Єлканова. Роль і місце самоосвіти в системі неперервної освіти, зокрема забезпечення ефективного функціонування на різних життєвих етапах знайшли свій відбиток в наукових працях А. Даринського, О. Савченко, М. Солдатенко, В. Турченко та інших. Самоосвіті як інтенсивній формі підвищення кваліфікації учительського складу присвячені наукові роботи вчених Т. Браже, Л. Ващенко, Ю. Кулютіна, Н. Косенко, Г. Сухобська, Н. Протасова, Т. Сущенко. Самоосвіта як складова самовиховання, самовдосконалення та саморозвитку особистості висвітлена в наукових доробках вчених Є. Ісаєва, І. Котова, В. Слободчикова й інших.

Крім вищезгаданих вчених, проблему самоосвіти досліджували М. Заборщикова, І. Наумченко, О. Лебедева, П. Пшебильський, В. Лучанський та інші, які розкривають теоретичні основи педагогічної самоосвіти, загальну концепцію її спрямування, обґрунтовують взаємозв'язок між самоосвітою та ефективністю професійної діяльності вчителів тощо.

Питанням самоосвітньої компетентності (діяльності) як складової професійного зростання присвячені праці вітчизняних вчених Н. Біліка [8], В. Бондаря [9], Т. Сущенко [71].

Одночасно з цим, не дивлячись на велику увагу, яку приділяють провідні вчені нашої країни проблемам самоосвіти вчителів у теорії та на практиці показує недостатню розробленість питання у науковій літературі, зокрема стосовно змісту, форм і методів самоосвітньої діяльності вчителів загальноосвітніх навчальних закладів.

Важливим (актуальним) моментом у подальшому дослідженні проблеми є аналіз умов, які забезпечують ефективність процесу самоосвіти та її вплив на особистісно-професійне зростання вчителя загальноосвітнього навчального закладу.

На основі цього ми можемо зробити висновок про актуальність вибраної нами теми написання магістерської роботи.

Проведений аналіз наукових джерел, нормативно-правових актів практики підготовки вчителів загальноосвітніх навчальних закладів до самоосвіти в умови підвищення кваліфікацій сприяє виявленню об'єктивних суперечностей, що посилюють актуальність досліджуваної проблеми, а саме між:

- постійним зростанням вимог суспільства до рівня професійної підготовки вчителів загальноосвітніх навчальних закладів у нових соціальних-економічних умовах і реальним рівнем готовності їх до виконання професійних функцій у навчально-виховному процесі школи;
- - потребою формування навичок активної самоосвіти вчителів початкових класів і реальним станом їхньої самоосвітньої діяльності;
- - необхідністю впровадження ефективного управління розвитком самоосвітньої компетентності вчителів і реальним станом цього процесу у системі підвищення кваліфікації, зокрема у міжкурсовий період;
- - постійним зростанням вимог до створення умов для розвитку самоосвітньої компетентності вчителів загальноосвітніх навчальних закладів і реальним рівнем їх готовності до здійснення такого розвитку;
- - потребою вчителів загальноосвітнього навчального закладу у самоосвіті та науково-методичним забезпеченням з окресленої проблеми [64].

Подолання вищезазначених суперечностей, за словами вченої Г. Наливайко, потребує теоретичного обґрунтування та експериментальної

перевірки самоосвітньої компетентності вчителів закладів загальної середньої освіти у міжкурсовий період підвищення кваліфікації [49].

При цьому слід зауважити, що здатність до самоосвіти незрівнянно важливіша за своїми результатами та впливом на людину, ніж сама освіта у навчальному закладі. «Вчити самого себе» – девіз кожної особистості, але найактуальнішим він стає для педагогів, адже внаслідок їх наближеності до молодого покоління здійснюється безпосередній вплив на розвиток особистості учня. Особистісно зорієнтована самоосвіта педагога забезпечує підвищення педагогічної майстерності, а в результаті – безперервний саморозвиток особистості самого педагога і його вплив на розвитку особистості учня.

Усе вищесказане свідчить про актуальність вибраної нами теми дослідження: ***“Управління процесом самоосвіти педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти”***.

Об’єкт дослідження – організаційні умови розвитку самоосвітньої компетентності закладів загальної середньої освіти.

Предмет дослідження – засоби і методи забезпечення самоосвітньої компетентності педагогічних працівників загальноосвітніх закладів.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні значення самоосвіти у підвищенні (зростання) професійної майстерності викладацького складу закладів загальної середньої освіти та виявленні шляхів, методів та засобів досягнення поставлених цілей.

Гіпотезою дослідження є виявлення засобів і методів направлених на зростання професійної компетентності педагогічних працівників за рахунок їх самоосвіти.

Визначена мета і висунута гіпотеза посприяли обґрунтуванню вирішення наступних **завдань дослідження**:

1. Здійснити аналіз психолого-педагогічних досліджень з питань самоосвітньої компетентності вчителів закладів загальної середньої освіти, форм, методів і засобів її формування у системі підвищення кваліфікації.

2. Дослідити стан самоосвітньої компетентності вчителів та можливості її розвитку у системі підвищення кваліфікації.

3. Виокремити психолого-педагогічні та організаційні умови розвитку самоосвітньої компетентності педагогічних працівників у системі підвищення кваліфікації.

4. Розробити методичні рекомендації щодо посилення розвитку самоосвітньої компетентності педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти.

З метою виявлення особливостей формування і розвитку самоосвітніх компетентностей педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти ми взяли до уваги наступне:

- комунікативні, ділові, суспільні та інші якості, якими повинен володіти педагог;
- професіоналізм педагога, його компетентність;
- готовність педагога до самовдосконалення і впровадження в навчально-виховний процес нововведень.

Теоретико-методологічною основою дослідження є:

- законодавча база директивних органів України з питань реформування освітньої системи;
- наукові праці провідних вітчизняних і зарубіжних вчених з досліджуваної проблеми.

Організація дослідження. Для досягнення мети і вирішення поставлених завдань використано такі **методи дослідження**: теоретичні методи: вивчення, аналіз і синтез філософської, психологічної, педагогічної літератури; системно-структурний аналіз, порівняльно-зіставний аналіз, з позицій яких була вивчена наукова література та матеріали, розміщені в мережі Інтернет, з метою з'ясування науково-практичних здобутків, необхідних для успішного розв'язання обраної проблеми; узагальнення, абстрагування тощо; обсерваційні: спостереження, метод рейтингу, самооцінки – для вимірювання

якостей підвищення кваліфікаційного рівня задоволення потреб педагогічних працівників у самоосвіті.

Наукова новизна:

- проаналізовано умови здійснення (впровадження) у навчально-виховний процес загальноосвітнього навчального закладу освітніх інновацій [54, с. 104];
- уточнено сутність понять «самоосвіта», «самоосвітня компетентність», «міжкурсовий період підвищення кваліфікації»;
- досліджено (виявлено) найбільш ефективні форми і методи самоосвітньої діяльності педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що його матеріали можуть бути використанні у практичній діяльності з організації самоосвіти педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти, методистами районних методичних кабінетів у процесі підвищення кваліфікації педагогічних працівників, керівниками шкіл у процесі управлінської діяльності.

Апробація. Головні положення роботи доповідалися і обговорювалися на засіданнях кафедри педагогіки та управління навчальним закладом Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка, а також на Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Інноваційна діяльність: пріоритети розвитку сучасного здобувача освіти» (12 травня 2022 року) з доповіддю «Розвиток самоосвітньої компетентності вчителів як предмет наукових досліджень у системі підвищення кваліфікації».

Публікація: Булдакова Л.П. Розвиток самоосвітньої компетентності вчителів як предмет наукових досліджень у системі підвищення кваліфікації. *Збірник матеріалів Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (12 травня 2022 р.).* Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко, 2022. 84 с., С. 14-17.

Структура роботи. Визначається логікою дослідження, поставленими завданнями і складається зі вступу, двох розділів, п'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел (80 позиції), рисунків. Загальний обсяг роботи – 79 сторінок, основний текст займає 70 сторінок.

ВИСНОВКИ

В Законі України «Про освіту» зазначено: «Педагогічні та науково-педагогічні працівники зобов'язані постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру». Одним із основних напрямів реформування системи освіти є вдосконалення рівня компетентності учителя. Це пояснюється тим, що сучасна педагогіка має потребу у висококваліфікованих спеціалістах, які здатні творчо підходити до організації навчально-виховного процесу та досягати високих якісних результатів. Тому головним завданням післядипломної освіти та методичних служб є питання стимулювання самоосвіти і саморозвитку, пошуку шляхів самореалізації особистості вчителів та надання своєчасної методичної допомоги у цьому напрямку.

Педагогічні працівники повинні бути здатні до безупинного самовдосконалення, орієнтованого на відповідність динаміці дійсності.

Зважаючи на вищесказане, нами були проведені певні дослідження з питань самоосвіти педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти.

На основі проведених нами досліджень ми можемо зробити наступні висновки:

- особистісно зорієнтована самоосвіта педагога забезпечує підвищення його педагогічної майстерності, що сприяє розвитку особистості учня;
- самоосвіта є оптимальним шляхом формування професійної компетентності педагога;
- важливу роль в розвитку самоосвіти відіграє реалізація функцій: планування, організація, контроль, аналіз;
- для зростання самоосвітньої компетентності доцільним є застосування: проектної технології (метод проектів); мультимедійні технології (презентація) та інших інноваційних технологій;

– за умови самоосвітнього розвитку особливе значення має розробка і побудова концептуальної моделі, яка дає можливість ретельно проаналізувати та оцінити основні етапи навчального процесу;

– модель формування самоосвіти передбачає окреслення таких умов:

1) інноваційні супровід процесу здійснення самопідготовки педагогічних працівників;

2) орієнтація процесу самоосвіти та розвиток творчої рефлексивної індивідуальності;

3) оптимізація практичної підготовки у процесі навчання;

4) забезпечення диференційованого та комплексного впливів на формування складових само освітньої компетенції.

З метою посилення само освітньої компетенції важливим є вибір правильного підходу до управління цим процесом. Такими підходами є:

1. Системний підхід;
2. Діяльнісний підхід;
3. Компетентнісний підхід;
4. Інформаційний підхід;
5. Синергетичний підхід;
6. Гуманістичний підхід.

Важливим моментом самоосвіти є взаємодія кластерів освітнього процесу (активне партнерство усіх учасників освітнього процесу).

Самоосвіта є стратегічним ресурсом інноваційного розвитку навчального закладу, оскільки вона безпосередньо сприяє формуванню індивідуального стилю педагогічної діяльності, допомагає в осмисленні педагогічного досвіду і власної самостійної праці, є засобом самопізнання і самовдосконалення шляхом педагогічного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаптивне управління розвитком інститутів післядипломної педагогічної освіти в Україні : монографія / Г.Ю. Кравченко ; НАПН України, Ун-т менедж. освіти. К. : Педагогічна думка, 2015. 300 с. Бібліогр. : С. 270-299.
2. Андриющенко Т.Ф., Овчар М.Ф. Про організацію самостійної та індивідуальної роботи. *Збірник праць Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Донецьк: ДонНТУ, 2004. С. 24-28.
3. Армейська Л. В. Науково-методичний супровід упровадження освітніх інноваційних процесів у регіоні. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Проблеми трудової та професійної підготовки. Сер. 13 : зб. наук. пр.* К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. Вип. IX : Науково-методичний супровід освітніх процесів професійної підготовки студентів у вищих педагогічних навчальних закладах. С. 7–13.
4. Барановська. О. Сучасна модель оцінювання навчальних досягнень учнів: переваги і недоліки. *Рідна школа*. 2000, №17. с. 48-50.
5. Барбіна Є.С. Формування педагогічної майстерності в системі безперервної педагогічної освіти : автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04. К., 1998. 40 с.
6. Бахмат Н.В. Формування конкурентоспроможного педагога в умовах інформаційно-технологічного середовища вищого навчального закладу. *Педагогічна освіта: теорія та практика Збірник наукових праць Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. Лабунець В.М.]. Вип. 20 (1-2016)*. Кам'янець-Подільський, 2016. 364 с. С.14-21.
7. Бех І.Д. Особистісно орієнтована модель виховання як науковий конструкт. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : наук. зб. / Уманський держ. пед. ун-т. К., 2002. Вип. 3. С. 143–156.*

8. Білик Н.І. Моделювання процесу навчання в системі підвищення кваліфікації вчителів: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Н.І. Білик; Центр ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України. Київ, 2005. 21 с.
9. Бондар В.І. Дидактичне забезпечення управління процесом навчання. Освіта і управління, 1997. № 2. С. 85-101.
10. Ващенко Л. М. Управління інноваційними процесами в загальній середній освіті регіону: Монографія. К.: Видавниче об'єднання «Тираж», 2005. 380 с.
11. Вовк Б.І. Формування самоосвітньої компетентності майбутніх викладачів практичного навчання професійно-технічних навчальних закладів. : дис. ... канд. пед. наук. Глухів, 2018. 327 с.
12. Волобуєва Т.Б. Самоосвітня діяльність керівника. Х. : Основа, 2005. 315 с.
13. Вища освіта України і Болонський процес, за ред. В.Г. Кремня. Авт. кол. : М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш, В.Д. Шинкарук, та ін. Тернопіль, 2004. 243 с.
14. Ганжа Н.В. Самоосвіта педагога як умова професійного розвитку zh_I_niva znan_42011 stor _37__1
15. Гелбутівська Т. Алгоритм розвитку життєвої компетенції : круглий стіл. Директор школи, ліцею, гімназії, 2003 № 3. С.5.
16. Гнезділова К.М. Моделі та моделювання у професійній діяльності викладача вищої школи: навч. посіб. / К.М. Гнезділова, С.О. Косярум. Черкаси: Видовець Чабаненко Ю.А., 2001. 124 с.
17. Григораш В. Управління навчальним закладом : навчально-методичний посібник / В. Григораш, О. Касьянова, О. Мармаза. Харків : Ранок, 2003. 160 с.
18. Губерський Л.В. Сучасна філософія гуманітарного знання: парадигми і дискурси. Педагогічна і психологічна науки в Україні (до 15-річчя АПН України) / ред. колегія Сухомлинська О.В., Бех І.Д., Луговий В.І. К.: Педагогічна думка, 2007. Т.4. Педагогіка і психологія вищої школи. 439 с.

19. Демура І. Сутність професійних компетентностей. Збірник наукових праць «Гуманізація навчально-виховного процесу», 38, Слов'янськ, 2007, с.64-71.
20. Дурманенко Є. А. Конфлікти в педагогічному середовищі: [монографія]. Луцьк : РВВ „Вежа” Волин. держ. унту імені Л. Українки, 2004. 287 с.
21. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України, головний ред. В.Г. Кремень. К.; Юрінком Інтер, 2008. с.647.
22. Єльнікова Г.В. Основи адаптивного управління : метод. рекомендації. Харків : Вид. група «Основа», 2004. 128 с.
23. Єфремова Г. Професійно-особистісний розвиток соціальних педагогів в умовах освітнього середовища закладів післядипломної освіти. *Педагогічна освіта: теорія і практика : Збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. Лабунець В.М.]. Вип. 20 (1-2016). Ч.1.* Кам'янець-Подільський, 2016. 364 с. С. 61-66.
24. Євтушенко Г.І. Аналіз стану управління робочим часом та шляхи підвищення ефективності застосування «Тайм-менеджменту» в організації. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України, 2014. №1. С. 88-96.*
25. Інноваційні технології в сучасному освітньому просторі: колективна монографія / За заг. редакцією Г.Л. Єфремової. Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2020. 444 с.
26. Калініна Л.М. Опорні заклади освіти як центри управління в умовах децентралізації. *Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2018 рік.* Київ, Україна, 2018, с. 216–218.
27. Карамушка Л.М. Психологічні основи управління в системі середньої освіти: Навч. посібник. К.: Інститут змісту та методів навчання, 1997. 180 с.

28. Кисельова О.Б. Сутність і критерії сформованості компетентності самоосвіти майбутнього педагога. *Педагогіка та психологія : [зб. наук. праць]*. Харків : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2010. Вип. 36. С. 70-76.
29. Кисельова О.Б. Формування компетентності самоосвіти у майбутніх педагогів в умовах інформаційно-навчального середовища : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.09 «Теорія навчання». Х., 2011. 20 с.
30. Клокар Н.І. Андрагогічна модель підвищення кваліфікації педагогів на засадах диференційованого підходу. *Післядипломна освіта в Україні*. 2008. № 2. С. 23–28.
31. Ковальчук В. І. Федотенко С. Р. Інноваційні технології навчання – основа модернізації професійної освіти. *Молодий вчений*. 2018. №12. 329 с.
32. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О.В. Овчарук. К. : К.І.С., 2004. 112 с.
33. Концепція реалізація державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2019 р. № 988-р. Режим доступу: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/.
34. Корець М.С, Іщенко С.М. Формування компетентності майбутніх педагогів професійного навчання в процесі вивчення технологічного обладнання харчової галузі. *Педагогічна освіта: теорія та практика Збірник наукових праць Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. Лабунець В.М.]*. Вип. 28 (1-2020). Кам'янець-Подільський, 2020. 452 с. С. 264-269.
35. Костенко М.А. Педагогічні умови професійно-творчого саморозвитку майбутнього вчителя : дис. на здоб. наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 – теор. та метод. проф. осв. Харків, 2004. 180 с.

36. Кравець В. Усвідомлена програма дій керівника, ефективність управління загальноосвітньою школою. *Управління освітою*, 2007. № 19, С. 26.
37. Кравченко Г.Ю. Проектний підхід у системі підвищення кваліфікації керівників навчальних закладів. Модернізація післядипломної педагогічної освіти / Г. Ю. Кравченко // Імідж сучасного педагога. Полтава, 2012. Вип. 10(129). С. 28-36.
38. Кравченко Г.Ю. Технологія організації проектної діяльності в системі педагогічної освіти. Джерело педагогічної майстерності. Проектування як шлях до педагогічної інноватики в умовах розвитку дошкільного навчального закладу: наук.-метод. журнал. Х. : Харків. академія неперервної освіти, 2011. Вип. 2(49). С. 15-20.
39. Кремень В.Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації (факти, роздуми, перспективи). К. : Грамота, 2003. 216 с.
40. Крижко В.В., Павлютеков Е.М. Основи менеджмента в освіті: теорія, практика, психологія успішного управлінн. Запоріжжя: Просвіта, 2000. 182 с.
41. Кузікова С.Б. Психологічні основи становлення суб'єкта саморозвитку в юнацькому віці : [монографія]. Суми : Мак Ден, 2012. 410 с.
42. Купрієвич В.О. Сучасні аспекти компетентності педагога професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти в сучасних умовах. *Інноваційні моделі розвитку науково-методичної компетентності педагогів професійної і фахової передвищої освіти: досвід, проблеми, перспективи: зб. матеріалів Міжнародної конференції з онлайн-трансляцією, м. Біла Церква, 20 травня 2021 р.* / Упоряд. А.Б. Єрмоленко, В.С. Кулішов, С.С. Шевчук. Видавець ФОП Мокшанов В.В. Запоріжжя, 2021. 552 с.
43. Лозова В.І. Теоретико-методологічні підходи до дослідження проблем дидактики. Сучасні проблеми дидактики : зб. наук. пр. Х., 2003. 256 с.

44. Лосєва Н.М. Професійне самовдосконалення та особистісний розвиток педагога. Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. пр. К. ; Запоріжжя, 2003. Вип. 28. С. 86–92.
45. Лук'янова Л. Технологія організації проектної діяльності. Імідж сучасного педагога, 2009. № 10. С. 16-21.
46. Ляхоцька Л.Л. Відкрита освіта в Україні в контексті інтеграції до Європейського освітнього простору. *Вісник післядипломної освіти: зб. наук. пр. / Ун-т менедж. освіти НАПН України ; редкол. : О.Л. Ануфрієва [та ін.]*. К., 2005. Вип. 2(15) / голов. ред. В.В. Олійник. 2011. С. 90–97.
47. Маслов В.І. Принципи ефективного розвитку системи післядипломної освіти. *Післядипломна освіта в Україні*, 2010. № 1. С. 7-11.
48. Мільнер Б.З. Теорія організації: [навч. для студентів вузів, учнів за напрямом підгот. менеджмент та за спеціальностями, держ. та муніцип. управління, менеджмент організації]. 3-тє вид., перероб. та дод., 2002. 558 с.
49. Наливайко Г.В. Самоосвіта вчителів: проблеми становлення і історія педагогічної думки. / Г.В. Наливайко // *Актуальні проблеми теорії і практики післядипломної освіти керівних і педагогічних кадрів: матеріали звітної наукової конференції 5-6 березня 1998 р. Київ : ДАККО МО України, 1998. Ч.1. С. 61-64.*
50. Науково-дослідна робота в закладах освіти: метод. посіб. / уклад. Ю.О. Туранов, В.І. Уруський. Тернопіль : АСТОН, 2001. 140 с.
51. Національна стратегія розвитку освіти в Україні 2012-2021 роки [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://mon.gov.ua/files/ntws/12/05/4455.pdf>
52. Ніколаєску І.О. Розвиток професійного іміджу соціального педагога в післядипломній освіті: дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Інна Олександрівна Ніколаєску. Черкаси, 2011. 259с.

53. Онаць О.М. Інноваційні технології в управлінській діяльності керівника опорного закладу освіти в підручнику для менеджера *Проблеми сучасного підручника*. № 20, с. 287–296, 2018.
54. Освітній менеджмент : [навчальний посібник] / [за ред. Л. Даниленко, Л. Карамушки]. К. : Шкільний світ, 2003. 400с.
55. Освітній менеджмент в умовах змін : навч. посібник / Л. Калініна та ін.; за заг. ред. В. Олійника, Н. Протасової та ін. Луганськ, 2011. 308 с.
56. Педагогічна майстерність: Підручник /За ред.. І.А.Зязюна. К.: СПД Богданова А.М.,2008. 376 с.
57. Пометун О.І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук. метод. посібн. О.І. Пометун, Л.В. Пироженко. Київ: Видавництво А.С.К, 2004. с. 8-9.
58. Покроєва Л. Організація моніторингово-маркетингових досліджень ефективності і якості післядипломної педагогічної освіти [електронний ресурс] / Л. Покроєва, З. Рябова. Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/NarOsv/2008-2/08pldppo.htm>.
59. Полонська О.А. Самовдосконалення викладача – шлях до підвищення педагогічної майстерності. *Особливості формування компетентностей викладачів через їх самоосвіту*. Дніпро: Дніпровський міський базовий технікум зварювання та електроніки імені Є.О. Патона, 2018 р., 60 с.
60. Прогнозування розвитку загальної середньої освіти: теорія і методологія : монографія / Л.А. Онищук, А.Д. Цимбалару, Д.О. Пузіков, К.В. Гораш, І.О. Климчук, О.В. Мушка, О.О. Прохоренко, Н.Є. Пархоменко, О.І. Мезенцева / за наук. ред. Д.О. Пузікова. К. : КОНВІ ПРІНТ, 2019. 240 с.
61. Професійний розвиток педагогічних працівників: практична андрагогіка: наук.-метод. посіб. / за заг. ред. В.І. Пуцова, Л.Я. Набоки. К. : Видавничий дім «Букрек», 2007. 228 с.
62. Професійно-творча самореалізація майбутнього педагога в інноваційній освіті: [монографія] / за ред. проф. М.О. Лазарєва. Суми: СумДПІ імені А.С. Макаренка, 2013. 386 с.

63. Рибалко Л.С. Акмеологічні основи професійної педагогічної самореалізації майбутнього вчителя : автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04.; Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. Х., 2008. 45 с.
64. Савченко О.Я. Від управління школою до управління навчанням і розвитком кожного учня / О.Я, Савченко // Педагогічна освіта, 2000. № 9. С. 7.
65. Сисоева С., Батечко Н. Вища освіта в Україні: реалії сучасного розвитку, монографія, Київ, 2011. 368 с.
66. Сисоева С.О. Освіта як об'єкт дослідження. *Шлях освіти: науково-методичний журнал*. К.: Міністерство освіти і науки України, Національна академія педагогічних наук України, Асоціація працівників гімназій і ліцеїв України, 2011. № 2 48 с. С. 5 – 11.
67. Скібіцька Л.І. Організація праці менеджера : навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури. 2010. 360 с.
68. Сорочан Т. М. Підготовка керівників шкіл до управлінської діяльності: теорія та практика : монографія. Луганськ : Знання, 2005. 384 с.
69. Стороженко Н. Формування та розвиток компетентності педагога шляхом самоосвіти. *Підготовка менеджерів освітньої галузі в умовах децентралізації управлінських структур: світовий досвід / Матеріали Всеукраїнської (з міжнародною участю) науково-практичної конференції, м. Херсон, 10–11 листопада 2016 р.* Херсон: «Видавничий дім «Гельветика», 2016. 208 с.
70. Соф'янц Е. Структура професійної компетентності сучасного педагога // Управління освітою, 2006. №17. С.4-5.
71. Сущенко Т.І. Концепція розвитку післядипломної педагогічної освіти / Т.І. Сущенко // Післядипломна освіта в Україні, 2007. № 1. С. 23-27.
72. Тевлін Б.Л. Професійна підготовка вчителів. Харків: «Основа», 2006.

73. Тимошко Г.М. Організаційна культура керівника загальноосвітнього навчального закладу: теорія та практика : Монографія. К. : Вид-во, 2014. 710 с.
74. Теоретичні та методичні засади управління підготовкою фахівців з педагогіки вищої школи на основі компетентнісного підходу в межах європейської кредитно-трансферної системи організації навчального процесу : монографія / З.В. Рябова, І.І. Драч, Н.О. Приходькіна [та ін.]. К. : ТОВ «Альфа-Реклама», 2014. 338 с.
75. Управління інноваційним розвитком загальноосвітнього навчального закладу : моделі, соціокультурні процеси, технології : наук.-метод. посібник / Л. М. Калініна та ін. ; за наук. ред. проф. Л. М. Калініної. Київ, Володимирець : Інформатодор, 2011. 560 с.
76. Федірчик Т.Д., Нікула Н.В. Управління інноваційною діяльністю закладів загальної середньої освіти у контексті впровадження концепції «Нова українська школа». *Педагогічна освіта: теорія та практика Збірник наукових праць Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. Лабунець В.М.]*. Вип. 28 (1-2020). Кам'янець-Подільський, 2020. 452 с. С. 156, 157.
77. Хлебнікова Т.М. Управління навчальною діяльністю : [навч.-метод. посіб. для виклад., слухачів ШПО]. Харків : Основа, 2013. 224 с.
78. Хлебнікова Т.М. Акмеологічний супровід педагога в процесі саморозвитку / Т.М. Хлебнікова, О.Є. Гречаник, В.В. Григораш // *Science Review*. № 6 (13). July, 2018. Vol. 1.
79. Хриков Є. М. Управління навчальним закладом : навч. посібник. Київ : Знання, 2006. 365 с.
80. Хуторський А.В. Компетентність як педагогічне поняття: зміст, структура і моделі конструювання / А.В. Хуторський, Л.Н. Хуторська // *Проектування і організація самостійної роботи студентів в контексті компетентнісного підходу : міжвуз. зб. наук. праць / під ред. А.А. Орлова*, 2008. Вип.1. С. 117-137.

81. Чайка В.М. Основи дидактики: [навч. посіб.]. К. : Академвидав, 2011. 240 с.
82. Шарпан Ю.П. Концептуальна модель формування професійної компетентності майбутніх учителів. *Педагогічна освіта: теорія і практика : Збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. Лабунець В.М.]. Вип. 20 (1-2016). Ч.1.* Кам'янець-Подільський, 2016. 364 с. С. 116.